Par valsts labo vārdu domājot

Valsts pārziņā esošo personas datu drošība ir **labas reputācijas jautājums**

JURIDISKIE JAUTĀJUMI

Agris Repšs*

▲ **PATLABAN** tehnoloģiju straujā attīstība ļauj ne tikai uzņēmumiem, bet arī iestādēm izmantot personas datus lielā apjomā. No 25. maija arī valsts un pašvaldību iestāžu datu vākšanas, apstrādes un aizsardzības politikai jāatbilst Vispārīgās datu aizsardzības regulas prasībām. FOTO - SCANPIX

PAR spīti publiski paustajai skepsei un tračiem, Latvija pārliecinoši virzās digitālas valsts virzienā. Atbilstoši nacionālajiem plānošanas dokumentiem ir paredzēts visus iespējamos valsts un pašvaldību pakalpojumus nodrošināt elektroniski, ja vien nav nepieciešama personas klātbūtne. Taču tas nestrādās, ja valsts nerūpēsies par labu e-reputāciju, proti, par uzkrāto datu drošību, un nespēs piedāvāt visiem saprotamus «digitālās spēles noteikumus».

Valsts t. s. e-groziņu veido gan strauji augošie digitālie pakalpojumi, gan publisko iestāžu apkopotie dati. Valsts ir lielākais privātpersonu datu turētājs, turklāt vairāku organizāciju, t. i., iestāžu, rīcībā ir ļoti sensitīva informācija. Tāpēc iedzīvotājiem un arī uzņēmējiem jābūt absolūti pārliecinātiem par datu atrašanos drošībā. Proti, datu apstrādes sistēmu un procesu drošībai ir jābūt augstākai valsts prioritātei digitālās pārvaldes jomā, tāpat kā pašsaprotamai jābūt starptautisko normu, tostarp jaunās Vispārīgās datu aizsardzības regulas, pazīstamas kā GDPR, ievērošanai.

Latvijā nav bijis pārāk daudz kritisku datu noplūžu no valsts uzturētajām sistēmām. Vismaz mēs par tām nezinām. Līdz šim nopietnākais skandāls bija 2010. gadā, kad datorspeciālists Ilmārs Poikāns jeb Neo atklāja drošības «caurumu» Valsts ieņēmumu dienesta (VID) uzturētajā sistēmā EDS. Taču EDS ir tikai viena no valsts pārziņā esošajām sistēmām, kas uzkrāj apjomīgus datu masīvus par Latvijas iedzīvotājiem. Līdzīga ir arī jaunā eveselība, elektronisko pakalpojumu portāls *latvija.lv*, Rīgas domes ieviestā Rīdziniekakarte, Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūras datubāze u. c.

GDPR, kas stājas spēkā jau 25. maijā, izpratnē valsts un pašvaldību iestādes neatšķiras no privātajiem uzņēmumiem. Proti, publiskajās iestādēs, tieši tāpat kā biznesā, datu savākšanas, apstrādes un aizsardzības politikai, kā arī jebkurai datu apmaiņai starp valsts un pašvaldību struktūrām ir pilnībā jāatbilst GDPR prasībām. Izņēmums nav arī iepriekš minētās apjomīgās valsts un pašvaldību uzturētās sistēmas. Uzklausot medijos izskanējušo informāciju, nav pārliecības, ka visas publiskās iestādes pilnībā to izprot.

Valsts ir lielākais privātpersonu datu turētājs, turklāt vairāku iestāžu rīcībā ir sensitīva informācija

Teorētiski iedomāsimies, kas notiktu, ja līdzīga datu noplūde kā Neo un EDS gadījumā notiktu pēc šā gada 25. maija. Ir skaidrs, ka tas ir personas datu aizsardzības pārkāpums, jo precīzai cilvēka identifikācijai šajā datubāzē tiek izmantots gan personas kods, gan adrese. Tāpat uzkrājas informācija par finanšu situāciju un, iespējams, ģimenes stāvokli (nodokļu atvieglojumu saņemšanai). Atbilstoši GDPR prasībām datu pārzinim ne vēlāk kā 72 stundu laikā no brīža, kad par negadījumu kļuvis zināms, par to jāpaziņo Datu valsts inspekcijai un personām, kuru dati tika apdraudēti. Tas nav jādara vien tad, ja pārzinis – šajā gadījumā VID – spēj pierādīt, ka notikums, visticamāk, nerada risku privātpersonu tiesībām un brīvībām. Vienkāršāk sakot, datu pārzinim ātri un operatīvi jāsniedz informācija par to, ka notikusi datu noplūde. Nevienai publiskai institūcijai nav iespējams izlikties, ka nekas nav noticis. Tas ir būtisks solis uz priekšu, salīdzinot ar 2010. gada notikumiem.

Taču tālāk viss nav tik gludi, jo, visticamāk, mēs ar pārsteigumu secinātu, ka šādā negadījumā neviena publiskā institūcija nav vainīga. Vienkārši nav! Tā ir mūsu valsts šā brīža izvēle. Atbilstoši GDPR administratīvās atbildības piemērošana publiskām iestādēm atstāta katras Eiropas Savienības dalībvalsts kompetencē. Atbilstoši patlaban izstrādātajiem normatīvajiem aktiem Latvija nolēmusi to nepiemērot. Vienlaikus Personas datu apstrādes likuma projekta 49. pants paredz valsts amatpersonu vai valsts institūcijas darbinieku administratīvo atbildību, precīzāk, naudas sodu līdz 200 naudas soda vienībām. Toties pašām valsts iestādēm sodu nav atšķirībā no privātiem uzņēmumiem, kuriem līdzīgos gadījumos var tikt piemēroti milzīgi sodi (līdz 10–20 miljoniem eiro vai 2–4% apmērā no uzņēmuma gada apgrozījuma visā pasaulē).

Datu noplūdes gadījumā gan privātpersonām, gan arī juridiskām personām tomēr ir iespēja civiltiesiskā kārtā pieprasīt kompensācijas arī no valsts institūcijām. Visticamāk, tās tāpat tiktu segtas no pašas iestādes vai arī no kopējā valsts budžeta, tāpēc administratīvās atbildības nepiemērošana neglābj no papildu finanšu zaudējumiem. Savukārt cietusī valsts iestāde var vērsties ar prasību pret elektroniskās sistēmas izstrādātāju, ja tas ir vainojams datu noplūdē, vai arī regresa kārtībā censties piedzīt zaudējumus no darbinieka, kurš pieļāvis pārkāpumu.

Valsts reputācijai būtu daudz vērtīgāk, ja mēs nekautrētos pateikt: «Jā, publiskās iestādes par iespējamām datu noplūdēm var tikt sodītas administratīvā kārtā, bet mēs [valsts] esam pārliecināti, ka tiek darīts viss iespējamais, lai šādu noplūžu iespējamība tiktu samazināta līdz absolūtam minimumam.»●

*Zvērinātu advokātu biroja *Sorainen* partneris, zvērināts advokāts